

Det aldrig funnits något riktigt äkta och tidlost jordbrukslandskap och Allt vi ser i dag är för det mesta nya foreteeler.

Det svenska jordbrukets historia

Band 1, Jordbrukets första femtusén år:
4000 f. Kr.–1000 e. Kr

Stig Welinder, Ellen Anne Pedersen och Mats Widgren
Band 2, Jordbruket under feodalismen: 1000–1700
Janke Myrdal

Band 3, Den agrara revolutionen: 1700–1870
Carl-Johan Gadd
Natur och Kultur/LT:s förlag, 1998, 1999, 2000

Bonden sedd med Stockholmsögon. Tills för inte så länge sedan var Sverige ett land med en bondebefolkning som levde isolerad från internationella kontakter. Den lilla stadsbefolkningen och bönderna levde i skilda världar. Teckning Oskar Andersson, OA, av bonden som kommer in på Stockholmskrog: "Gifves här någon spisning?"

den bredare meningen, en del av en historiematerialistisk begreppsapparat som levtt ett eget liv, men som nog inte riktigt visat sig ha den analytiska kraft som man föreställde sig på 1970-talet.

Diskussionen om feodalismen till trots: om det är något som saknas i detta verk – åtminstone så här långt, två delar till är ju på väg – så är det en överblickande sammanfattning. En sådan borde framför allt ha framhållit att en jordbrukshistoria faktiskt är ännu viktigare i Sverige än i de flesta andra europeiska länder. Visserligen framhäver både Myrdal och Gadd på flera ställen att bönderna i Sverige hade en internationellt sett ovanligt stark ställning, men med reservationer, och det försvinner lite grann i mängden av detaljer.

Att vårt förflutna är präglad av jordbruket och en stark bondeklass, mer djupgående och under längre tid än andra europeers historia, har nog understrukits hårdast av utländska historiker.

En av dem är faktiskt den i Sverige så inflytelserike brittiske 70-talsmarxisten Perry Anderson. Vårt land innebar speciella problem för Andersons allmänna modell för att analysera den så kallade absoluta statens utveckling i Europa.

Svensk adel inte särskilt stor

Han ser skillnaden mellan östra och västra Europa som betingad bland annat av att den västra delen kombinerade en fri bondeklass och starka städer, medan den östra delen hade motsatsen, ofria bönder och svaga städer. Sverige, "den nyaste och egendomligaste av alla de västeuropeiska absolutismerna", var den enda statsbildning som kombinerade fria bönder och obetydliga städer.

Samtidigt var den svenska adeln ovanligt liten till sin numerär, framför allt vad gällde verkligt betydande stormannafamiljer. Följden blev, skriver Anderson, att den svenska staten led av en grundläggande "underbestämning". Enväldet var "inte någon klassmässig livsnödvändighet" för någon grupp. Därav den svenska statsformens återkommande pendelrörelser mellan en stark kungamakt och adlig dominans.

Sverige var alltså "the middle way" i en mycket fundamental mening, långt innan socialdemokra-

terna ens var påtänkta. Och jordbrukets speciella struktur här var förklarande till det.

Befann sig i en återvändsgränd

Men den som mer än någon annan präglad bilden av svensk historia i den anglosaxiska världen är Michael Roberts, som dog för ett par år sedan. Hans halvdussin böcker utgör en stor del av de kvalificerade skildringar som finns att tillgå på engelska. Roberts tar fasta på samma saker som Anderson, men är ännu tydligare med att det åtminstone under de senaste 1000 åren varit det lantliga och bondska som verkligen skilt Sverige från andra länder.

Efter vikingatiden befann Sverige sig plötsligt i en återvändsgränd, vid handelsvägarnas slut snarare än i deras mitt, menar han. Den handel som ändå förekom sköttes av hanseatiska köpmän och det var de som byggde upp och flyttade in i de få och små svenska städerna. Bortom den obetydliga hel- eller halvtyska stadssfären sträckte sig sedan ett bonde-land som var mindre påverkat av internationell inflytande än något annat i västra Europa.

Som de flesta andra historiker var Roberts skeptisk mot de mest idealiserade bilderna av den tidiga medeltidens Sverige som ett samhälle bestående av fria, jämlika och självständiga bönder. Fast jämfört med Europa i övrigt fångar idealbilden väsentliga skillnader.

Något feudalsystem – i den äldre, snävare meningen – utvecklades aldrig här. Och vid medeltidens slut var det fortfarande fria bönder som ägde den största delen av landets jordbruksmark. Det var ingen historisk slump att just Sverige hade en riksdag bestående av fyra stånd, i stället för tre. En riksdag utan bönder skulle ha saknat större delen av rikets makt och styrka.

Däruv också det som Michael Roberts kallar den demagogiska traditionen bland svenska härskare, alltså deras särpräglade vana att tala direkt till

"Något feudalsystem – i den äldre, snävare meningen – utvecklades aldrig här"

bönder på bönders vis. Sten Sture den yngre, Gustav Vasa, Erik XIV, Karl IX, Gustav Adolf, drottning Kristina – alla hade de denna förmåga att vända sig direkt till böndernas sändebud på marknader och möten och att få dem med sig om krig hotade eller adelsklassen tillfälligt försökte mopsa upp sig.

Stormaktstiden innebar inte heller att några nya grupper på allvar kunde hota bondeklassens starka ställning. Snarare var det så att den växande statsbyråkratin och den indelade armén till stor del bemannades av bondsöner, på de högsta posterna kanske nyutlade bondsönersöner.

Viktigt historiskt verk

Böndernas starka politiska och sociala ställning bestod 1700- och 1800-talen igenom. En växande medelklass krävde visserligen ökat inflytande, men effekten av representationsreformen 1865, när tvåkammarstyret kom i den gamla ständsriksdagens ställe, blev framför allt en ökning av de självägande böndernas politiska inflytande. Inte förrän med 1900-talets rösträttsreformer inträffade något verkligt politiskt maktskifte.

Bondeekonomin och landsbygden härskade också i människors tankar. Roberts tyckte sig se ett påfallande rustikt drag även hos svenska monarker och högadelns män. Gustav Vasas brev till fogdar och ämbetsmän liknar en vanlig godsägares förhållningsord till gårdens förvaltare. Och till och med Carl Gustaf Tessin, så väldigt mycket mer än elegant världsmän än gamle kung Gustav, upphävd ofta en suckande längtan att få undfly det hektiska stadslivet på 1700-talet och bege sig till det stilla lantlivets fröjder hemma på Åkerö.

Anderson och Roberts var knappast ense om särskilt mycket i övrigt, men när de skulle sammanfatta vad som var så speciellt med Sverige var det, utan tvekan, jordbrukets betydelse de siktade in sig på. Det understryker värdet av detta särdeles ambitiösa bokprojekt. Det svenska jordbrukets historia ser ut att bli ett av de viktigaste historiska verk som utkommit på många år.//